PROBLEME DE LIMBĂ ÎN REVISTA „ROMÎNIA LITERARĂ“ DIN 1855

DE

DESPINA URSU

Într-o epocă în care limba « umbla şovăind între multe sisteme » datorită etimologismului ardelean, italienismului lui Eliade şi fonetismului exagerat al lui Aron Pumnul, curente lingvistice nesănătoase, care s-au manifestat în cultura romînească în veacul al XIX-lea, colaboratorii revistei « Romînia literară » au ca preocupare principală problema limbii literare romîneşti.

Reprezentanţi ai forţelor progresiste din Moldova, majoritatea scriitorilor grupaţi în jurul acestei reviste îşi pun scrierile în slujba idealurilor de luptă ale maselor populare. Deşi nu au o pregătire lingvistică specială, ci sînt literaţi, ca: V. Alecsandri, C. Negruzzi, Al. Russo, sau specialişti în alte ramuri ale ştiinţei: istorie, drept, agronomie, cum sînt: D. Ralet, Alex. Calimah, I. Ionescu de la Brad, ei sînt interesaţi în aceeaşi măsură de problemele lingvistice, ca şi de cele economice, politice, sociale şi literare, care frămîntau societatea romînească în vremea lor. Situaţia grea în care se găsea limba romînă în acea vreme, sub influenţa manifestărilor lingvistice nesănătoase, a făcut din cercul « Romîniei literare » o unitate puternică, a cărei luptă apare ca o reacţiune contra exagerărilor latiniste. În felul acesta revista continuă şi în domeniul lingvistic, ca şi în cel politic şi literar, tradiţia progresistă a « Daciei literare » şi a « Propăşirii ».

Punînd problema limbii literare romîneşti revista îşi propune să o dezvolte « cu un chip măsurat şi înţălept ».

Încă din 1852, în *Prospectul* care anunţa apariţia primului număr din « Romînia literară »[1], V. Alecsandri arată că limba romînă « începuse a se curăţi

[1] Apariţia acestui număr al revistei a fost împiedecată de cenzură iar « Romînia literară » suprimată. Ea reapare de abia în 1855, tot cu nr.1.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

şi a se forma cu un chip înţălept şi treptat » prin activitatea fructuoasă a colaboratorilor « Daciei literare » şi ai « Propăşirii ».

Ca să umple golul creat prin încetarea apariţiei « Propăşirii », el scoate revista « Romînia literară », preluînd lupta acesteia atît pe tărîm literar cît şi ştiinţific.

În centrul preocupărilor colaboratorilor « Romîniei literare » stă crearea unei literaturi originale şi a unei limbi literare care să corespundă dezvoltării culturale a Ţărilor Romîneşti şi să servească lupta pentru unirea Principatelor.

Combaterea ideilor reacţionare în lingvistică, lupta contra acelora care voiau să strice limba, este continuată în paginile revistei « Romînia literară » de Al. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, D. Ralet, Al. Calimah, C. Conachi, şi I. Ionescu de la Brad.

Cu toate că nu-şi publică în « Romînia literară » scrierile prin care a contribuit la ridiculizarea şi dispariţia jargonului latinizant, italienizant sau franţuzit, V. Alecsandri, redactorul principal şi autorul programului revistei, are o deosebită importanţă în activitatea acestui cerc.

Al. Russo publică în «Romînia literară» cea mai mare parte a «Cugetărilor» [1], în care, cu mult bun simţ şi cu destulă pricepere pentru ceea ce trebuie să fie limba literară a unui popor, apără limba literară românească de influenţa nefastă a latinismului. Şi învăţaţii sovietici au arătat că: « În ceea ce priveşte apărarea limbii moldoveneşti, cultura moldovenească progresistă a nobililor a găsit în Al. Russo pe reprezentantul său activ. Prin tonul său hotărît, el i-a depăşit pe contemporanii lui care locuiau pe ambele maluri ale Prutului şi se luptau pentru dezvoltarea limbii moldoveneşti ». [2]

C. Negruzzi, cunoscut prin activitatea de la revistele lui Asachi şi Kogălniceanu, dovedeşte interes pentru problemele de limbă din articolul «Slavonisme».

Dimitrie Ralet şi Al. Calimah, intelectuali progresişti, ridică interesante probleme referitoare la limba românească, primul în articolul « Limba noastră », iar cel de-al doilea în « Limba românească ».

Ion Ionescu de la Brad, agronom, luptător pentru drepturile ţăranilor, discută, în critica făcută « Manualului de geografie pentru clasa a III-a a şcoalelor primare», şi unele probleme de limbă, scandalizat de faptul că exagerările latiniste pătrunseseră şi în limba manualelor şcolare.

În paginile « Romîniei literare » este publicată şi scrisoarea din 1837 a poetului C. Conachi, adresată Mitropolitului Veniamin. Deşi C. Conachi prin activitatea sa literară aparţinuse cercului Asachi, acest text se publică pentru unele idei juste pe care le conţine şi care corespund orientării generale a revistei. În acest fel redacţia revistei înţelege să preia moştenirea culturală a cercurilor ştiinţifice şi literare anterioare.

Notele publicate la capitolul « Miscele », ca: « Autodafé a lui ş scurt », « Iarăşi răposatul ş scurt », « Ablativul -ciune », « O bazaconie limbistică », « Un

[1] Cealaltă parte a acestor *Cugetări* a fost publicată mai tîrziu de Al. Odobescu în « Revista română ».

[2] Istoria Moldovei, Chişinău, 1951, vol. I, p. 436.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

model de stil epistolar în limba nouă » și « s scurt sau liude printre călărași » reprezintă punctul de vedere al redacției și sînt polemici cu latiniștii ardeleni.

Obiectivul principal al luptei colaboratorilor « Romîniei literare » pe tărîm lingvistic este combaterea curentelor nesănătoase, în special a latinismului, care influențau nefavorabil dezvoltarea limbii literare romînești în secolul al XIX-lea. Latiniștii, denaturînd spusele reprezentanților *Școlii ardelene*, voiau să rupă limba literară de graiul viu al poporului, creînd o limbă care să semene tot mai mult cu latina și pe care Al. Russo o numește, în mod just, *jargon*. I. V. Stalin, în lucrarea sa « Marxismul și problemele lingvisticii », referindu-se la jargoane, arată că « e suficient ca limba să treacă pe poziția favorizării și sprijinirii unui grup social oarecare, în dauna celorlalte grupuri sociale ale societății, pentru ca ea să-și piardă calitatea, pentru ca să înceteze de a mai fi un mijloc de comunicare între oameni în cadrul societății, pentru ca să se transforme în jargonul unui grup social, să se degradeze și să se condamne la dispariție »[1]. Astfel s-a întîmplat și cu jargonul latinizant, care, fiind străin de limba vorbită de popor, a trebuit să dispară.

Pedanții — cuvînt cu care Al. Russo îi denumește pe cei care voiau să latinizeze limba romînă — scriau și vorbeau într-o limbă neînțeleasă de mulțime.

Normele lingvistice fixate de latiniști nu se potriveau specificului limbii noastre, încît ar fi trebuit să se facă un lexicon cu ajutorul căruia cititorul neinițiat să înțeleagă ce scriau latiniștii și italieniștii din acea epocă în Ardeal și Muntenia.

Al. Russo, om cult, înzestrat cu un puternic simț al realității și însuflețit de o mare dragoste pentru limba și pentru creațiile populare, demască în « Cugetările » sale exagerările *pedantismului lingvistic*, care provocase atîta confuzie și ridicol în limbă. El arată că *pedantismul* « este voința de a statornici prin logică gramaticală, cursă din regulele gramaticii latine, tîlcuirea cuvintelor vechi și noi; pedantismul este de a lega limba noastră de modul declinațiilor unei limbi străine de noi prin țesătura și regulele ei; sunetul și forma, pînă și noima, adică sufletul cuvintelor, este dreptul scriitorilor și a neamului, marele plămăditor de limbi și de cuvinte, iar nu a gramaticilor, ce sînt numai arhiviști. Prin pedantism și pedantism anti-romîn înțelegem iarăși cercarea de a despărți neamul în două limbi, cînd dimpotrivă încercările ar trebui țintite la înrudirea limbii obștești [2]. După părerea lui Al. Russo limba literară este limba populară « lucrată », înmulțită, îmblînzită, întinsă și întrebuințată de scriitori ». Latiniștii, neținînd seama de legile de dezvoltare a limbii romînești, voiau să rupă limba de graiul viu al poporului. În legătură cu aceasta Al. Russo dă ca exemplu discursurile politice de pe cîmpul Blajului, de la 1848, spunînd, ca martor ocular, că dintre toți oratorii care s-au perindat la tribună și care reprezentau « inteligența ardeleană » doar doi au fost înțeleși: Avram Iancu și Buteanu, pentru

[1] I. V. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii, Ed. pentru literatură politică, București, 1953, p. 8.

[2] Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, nr. 17, p. 202.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

că au vorbit într-o limbă nelatinizantă. «Deşi sistemele radicale au luat naştere în Ardeal, totuşi are şi Ardealul feciori zdraveni, ce-şi pot da mîna cu noi împotriva pedantismului»[1].

Subliniind importanţa pe care o are limba ca mijloc de comunicare între oameni şi arătînd, totodată, legătura care există între limbă şi gîndire, Al. Russo spune că «cea mai înţeleaptă limbă este limba care ajută pe om a-şi tălmăci gîndul într-un chip ca toţi ascultătorii să-l poată înţelege»[2].

În această problemă, a luptei contra latinismului, ia atitudine şi D. Ralet, în articolul «Limba noastră»[3]. El propune o ridicare obştească contra «neolatinismului»; recomandă, de asemenea, o adunare a tuturor cuvintelor vechi romîneşti şi întocmirea unui «vocabulariu», pentru ca să nu se piardă din limbă cuvintele condamnate de latinişti. În legătură cu aceasta, Al. Russo în «Cugetări», discută sumar problema originii poporului şi a limbii romîne, ajungînd la unele concluzii a căror justeţe a fost dovedită de cercetările filologilor de mai tîrziu. Al. Russo nu neagă că limba romînă este de origine latină, trăgîndu-se din «latineasca cea obştească», adică din latina populară, dar el studiază acest fapt din punct de vedere istoric şi afirmă că limba romînă este deosebită de cea latină deoarece cuvintele se formează după alte reguli, «care-şi au logica în istoria noastră». Al. Calimah spune că limba romînă are la bază un dialect pelasgo-tracic; după cucerirea Daciei şi colonizarea romană, romanii au adus aici limba şi scrierea lor. Mai tîrziu, prin numeroase migraţii care au avut loc pe teritoriul locuit de romîni, au pătruns în limba romînă numeroase cuvinte străine, mai ales slave. După secolul al XV-lea, crede el, s-a introdus şi alfabetul slavon în limba romînă. Spre sfîrşitul articolului, dînd ca exemplu pe latinişti, Alecu Russo arată cum scriitorii, în dorinţa lor de a desăvîrşi limba, au ajuns la exagerări.

În nr. 9 al revistei «Romînia literară» la capitolul «Miscele», sub titlul «Un model de stil epistolar în limba nouă», este publicată o scrisoare, găsită — se spune — în uliţa Academiei, — în care sînt vizaţi bărnuţiştii, — concepută în termeni ca: *infelicitate*, *cogritate*, *a veta*, *confuziune*, *fartaziune*, *concesiune*, *somnuală*, *invergiune*, *serviciune* şi alţii. Scopul publicării acestei scrisori este «de a da cetitorilor o idee de halul în care au agiuns romînească în capetele sistematice a unor pedanţi din ţerile noastre»[4].

Colaboratorii «Romîniei literare» condamnă şi fonetismul exagerat al lui A. Pumnul. Pornind de la constatarea că terminaţia latină *-tione* a evoluat în limba romînă spre *-ciune*, ca în *plecăciune*, *închinăciune*, *rugăciune*, Aron Pumnul şi adepţii şcoalei lui filologice cereau ca neologismelor proaspăt introduse în limba romînă, cu aceeaşi terminaţie, să li se aplice mecanic, prin falsă analogie, aceeaşi regulă şi să spunem: *năciune*, *occupăciune*, pretextînd că forma

[1] Al. Russo, Cugetări, în «Romînia literară», 1855, nr. 17, p. 202.
[2] Ibidem, p. 103.
[3] «Romînia literară», 1855, nr. 14, p. 165.
[4] Ibidem, p. 116.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

-ie este «neplăcută pentru urechea romînului» şi că «*ocupaţie* nu sună mai frumos ca *occupăciune*». Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu sufixul latinesc *-mentum*, care a evoluat în limba romînă spre *-mînt*, a cărui întrebuinţare voiau să o extindă şi asupra cuvintelor noi, spunînd: *regulămînt*, *frîngămînt*, *evenemînt* etc. Dacă aceste legi fonetice au acţionat în epoca de formare a limbii romîne, ele nu mai pot, însă, acţiona asupra neologismelor pătrunse în limba romînă în secolul al XIX-lea. «Latiniştii privesc lumea nouă prin oceanul lumii vechi», spune Al. Russo; ei voiau să croiască lumea nouă pe tiparele lumii vechi, nu înţelegeau că «lumea merge înainte şi nu se poate întoarce».

Contra acelora care preconizau generalizarea sufixelor *-iune*, *-ciune*, *-tiune*, *-mînt*, în limba romînă, se ridică Al. Russo şi D. Ralet. «Unul preface toată limba în *-iune*, altul în *-ţie*, altul în *-iu*, altul în *-înt*... de nu ştii cum să te-ntorci între aceste patru puncte cardinale a gramaticilor».[1]

Susţinînd ideea purităţii latine a limbii romîneşti, latiniştii voiau să scoată din limbă toate cuvintele de altă origine decît latină, în special cuvintele de origine slavă, şi să le înlocuiască prin termeni latineşti. Al. Russo spune, însă, că slavonismele din limba romînă sînt rezultatul unui proces istoric; ele dau limbii romîneşti nota specifică între celelalte limbi romanice; slavonismele reprezintă pentru limba romînă ceea ce reprezintă germanismele pentru limba franceză, arabismele pentru limba spaniolă. Acesta este un adevăr recunoscut şi de filologii de mai tîrziu.

Dimitrie Ralet îi condamnă pe acei «bărbaţi» care din cauza latinismului «corumpă limba, crezînd că o curăţă». El recunoaşte că limba romînă este de origine latină, dar cere «să nu latinisim numaidecît forma limbei, pentru că atunci înseamnă să ne omorîm poesia, istoria, tradiţiile...».[2] El arată, de asemenea, că poporul romîn a împrumutat o serie de cuvinte slave, ca: *duh*, *cinste*, *slavă*, *slujbă* etc., pe care nu le putem scoate din limbă cu toată dorinţa unor «gramatici». De aceeaşi părere este şi C. Negruzzi în articolul «Slavonisme», iar C. Conachi cere să nu se schimbe cuvintele greceşti şi slavoneşti deprinse de lume.

În critica făcută «Manualului de geografie pentru clasa a III-a a şcoalelor primare», lucrat de inspectorul general al şcoalelor, latinistul August Treboniu Laurian, Ion Ionescu de la Brad arată necesitatea înfiinţării unei Academii, unde să se discute, printre altele, diferite probleme de limbă şi care «să se rostească asupra îndoielilor de toate zilele», mai ales acum cînd unii latinişti cereau scoaterea cuvintelor înrădăcinate în limbă şi înlocuirea lor cu cuvinte latine. Ion Ionescu de la Brad arată că această exagerare a pătruns şi în manualele de şcoală, dînd ca exemplu manualul de geografie mai sus citat, unde numirile locurilor noastre au fost din nou botezate, fapt care dă loc la neînţelegeri şi

[1] «Romînia literară», 1855, nr. 14, p. 101.
[2] D. Ralet, Limba noastră, în «Romînia literară», 1855, p. 178.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

« aduce nedumerire la înțelesul scrisorilor vechi ». Astfel, în acest manual se spune că Iașul e udat de rîul *Bahului*, nu de al *Bahluiului*; în loc de ținutul *Vasluiului* avem ținutul *Vasului*, pentru *Bistrița* avem numirile *Bistreța* sau *Rapida*; *Marmurosul* pentru *Maramureș*; *Sucida* pentru *Suceava* ș. a. Ion Ionescu de la Brad arată că aceste cuvinte nu supără urechea celor care frămîntă limba, creînd cuvinte de cîte șaptesprezece silabe, dar este sigur că de ele vor rîde cei neînvățați. El cere acestor « dascăli de isnoviri limbistice » să învețe limba poporului, căci numai atunci nu vor mai greși.

Nu numai că nu trebuie scoase din limbă cuvintele înrădăcinate, de altă origine decît latină, lucru care ar da loc la neînțelegeri și ar duce la sărăcirea limbii, ci, dimpotrivă, limba trebuie îmbogățită prin împrumuturi din oricare limbă și prin crearea de cuvinte conform legilor de dezvoltare a limbii romîne.

În privința neologismelor, colaboratorii « Romîniei literare » au păreri juste, susținînd că ele contribuie la dezvoltarea limbii literare, dar trebuie folosite numai în măsura în care sînt necesare. Al. Russo arată că « nevoile nouă au trebuință de cuvinte nouă, dar nevoia trebuie să le dea la iveală, să le creeze și să le împămînteneasc ă. Să fim siguri că unde ne-ar trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi, nu după sistema cutăruia sau cutăruia, dar după logica limbei, pe care nu o fac nici învățații, nici lecsicoanele » [1].

Al. Russo face aceste observații într-un moment în care limba noastră literară se îmbogățește cu un mare număr de neologisme, cerute de dezvoltarea culturală multilaterală a poporului nostru. Popularizînd « descoperirile folositoare » ale veacului al XIX-lea, colaboratorii revistei « Romînia literară » caută să umple golurile existente în vocabularul limbii noastre, goluri care se explică prin lipsa, pînă în acel moment, a noțiunilor corespunzătoare în cultura romînească. Problemele de fizică, economie politică, comerț, industrie, drept și altele, noi publicului romînesc, impuneau cu necesitate, pentru a putea fi lămurite, crearea unei terminologii științifice corespunzătoare. Preocuparea aceasta, existentă încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea la Ienăchiță Văcărescu, continuată de cercurile revistelor lui Eliade, Asachi și Kogălniceanu, este prezentă și la cercul « Romîniei literare ».

Îmbogățirea limbii noastre literare cu terminologia necesară comunicării noilor noțiuni se face fie prin introducerea în limbă a neologismelor, unele cu fonetismul străin păstrat, altele romînizate din punct de vedere fonetic, fie prin traducerea cuvîntului străin în limba romînă, mai puțin prin cuvinte noi, create cu ajutorul compunerii sau contragerii, care să înlocuiască neologismele. Astfel, în articolele cu caracter științific publicate în revista « Romînia literară » întîlnim termeni ca: *aparel*, alături de *aparat*, *comutator*, *multiplicator*, *telegraf*, *pol pozitiv*, *pol negativ*, *tarif*, *aerian*, alături de *aeric*, *cocon* « gogoașă de mătasă », *filatariu* « fabrică de depănat mătasa de pe coconi », *concurință*, *atelii* « ateliere », *dividend* etc., neologisme primite din limba franceză; *profum*

[1] Al. Russo, Cugetări, « Romînia literară », 1855, p. 101.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

« parfum », *regu* « sfere înalte », din limba italiană. În alte cazuri neologismul a fost tradus. Astfel avem: *cuvîntologie* (din fr. *lexicologie*), *rîu electric* (din fr. *fluide électrique*), *împrejurul* (din fr. *circuit*), *cîrnire*, *abatere* (din fr. *deviation*), *trupuri organice* pentru *corpuri organice* sau *trupuri ce se rotesc în spațiu* pentru *corpuri cereşti*. Francezul *moment* a fost tradus prin clipeală iar *momentané* prin *clipelnic*.

Deşi unii dintre aceşti termeni, mai ales din cei traduşi, nu s-au impus în limba literară, totuşi, strădaniile colaboratorilor «Romîniei literare» de a face din limba noastră un mijloc de comunicare corespunzător noilor nevoi culturale ale epocii constituie o contribuție valoroasă la dezvoltarea limbii noastre literare.

Şi în domeniul literaturii, colaboratorii « Romîniei literare » au văzut clar problema neologismelor. Al. Russo recunoaşte necesitatea întrebuinţării lor, dar este contra abuzurilor. În scrierile sale foloseşte el însuşi neologisme, dar numai în măsura în care sînt necesare. Întrebuinţează de asemenea şi provincialisme, deşi recomandă altora să evite cuvintele care ar face de neînțeles scrisul lor în altă regiune decît aceea cărora le aparţin ca grai.

Cu privire la forma pe care o iau neologismele în limba romînă, se văd oscilații la scriitorii epocii. Şi, cînd s-au hotărît pentru o formă, uneori au greşit, căci dezvoltarea limbii a impus altă formă mai tîrziu. Atunci pătrundeau la noi cuvinte franceze ca: *influenţă*, *corcurenţă* ş. a., cărora unii le-au dat forma *influinţă*, *concurinţă* ş. a., datorită analogiei cu un cuvînt ca *suferinţă*. Acest curent de romînizare a neologismelor era puternic în acea vreme.

Alex. Calimah, vorbind despre împrumuturi, în articolul « Limba romînească», spune că avem nevoie de ele, căci altfel limba sărăceşte, dar să fie absolut necesare, nu pură fantezie, împrumuturi care pot numai « să încurce şi să tulbure o limbă, iar nu s-o desăvîrşească ... ». Pentru aceasta el recomandă să apelăm, mai întîi la « limba romînă ». Despre înlocuirea unor termeni înrădăcinați în popor el spune că este o exagerare, care face ca limba să ajungă de neînțeles.

Costachi Conachi, în «Scrisoarea adresată Mitropolitului Veniamin», cere ca pentru « sporirea » şi pentru « întocmirea » cuvintelor neapărat trebuincioase în limba moldovenească să facem împrumuturi, dar « să le întocmim pe teapa graiului nostru ». Cere de asemenea să se creeze cuvinte în care sunetul să se potrivească cu sensul, ca: *vîjîeşte*, *dudueşte*, iar cuvintele create să fie scurte, căci sînt mai lesne de înțeles şi de mînuit.

Exprimarea clară şi corectă este o preocupare a tuturor scriitorilor grupați în jurul revistei « Romînia literară ». În articolul « O bazaconie limbistică » se combate crearea de cuvinte lungi, greu de pronunțat şi fără nici un înțeles. Ca exemplu este luat cuvîntul *inonorificabilitudinaționalitate*. Pentru uşurarea scrierii se recomandă înlăturarea unor litere de prisos, ca ѕ, propunîndu-se să se facă deosebire între valoarea lui « ѕ greu » şi « ѕ uşor »! Directorul tipografiei francezo-romîne A. M. Bermann, adresează chiar o scrisoare redactorului

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

« Romîniei literare », prin care-i mulţumeşte pentru hotărîrea de a combate « năvălirea ucului scurt » în limba romînă, literă « netrebnică, care îngreuiază mult şi munca tipografilor ». Atitudinea redacţiei « Romîniei literare » faţă de prezenţa în scriere a lui ș este exprimată şi în nr. 2 al revistei, la capitolul « Miscele », unde, sub forma unei scrisori, adresată redacţiei, ș vine cu rugămintea de a nu fi folosit în paginile « Romîniei literare », pentru că el îşi dă seama de greutăţile pe care le prezintă tipografilor şi de neajunsurile pe care le face limbii, dîndu-i « un caracter sinistru şi o eufonie înăduşită ». ș îi critică pe aceşti literaţi, care, îndrăgindu-l, l-au agăţat la sfîrşitul celor mai multe cuvinte îngreunînd astfel « limpezirea şi înfrumuseţarea limbii ».

Tot ca o reacţie împotriva latinismului, găsim la Al. Russo ideea evoluţiei lente a limbilor. Astfel el afirmă că limbile se schimbă o dată cu mersul înainte al societăţii, evoluînd lent, nu prin explozii: « ... limbele se prefac dar se prefac ele singure cu întrebuinţarea zilnică, cu sporul ideilor şi nevoile civilizaţiei; însă prefăcătura adusă de ani şi de trebuinţă, măsurată pe noima aplecărilor şi a năravurilor neamurilor e nesimţită la auz şi la vedere. Tulburarea în limbi cum a fost revoluţia noastră (latinismul! D. U.) pică în baltă, dar nu pică pînă cînd nu aduce confuzie de idei, desfrînare în condei, cacofonie şi stavilă în inspiraţie. Cînd revoluţii de aceste năpăstuiesc neamurile, sau neamurile pier, sau oamenii de judecată vin dincotrova şi se opun potopului stricător »[1]. Colaboratorii « Romîniei literare », prin criticile serioase pe care le-au adus latinismului, au contribuit în mare măsură la stăvilirea « potopului stricător », fără însă a da latinismului lovitura definitivă. Lupta contra curentelor nesănătoase din lingvistica romînească va fi continuată cu mult succes în deceniile următoare. Însuşi Al. Russo reia această problemă un an mai tîrziu, în articolul « Contra latinizanţilor ardeleni », publicat în « Steaua Dunării », 1856. Acest articol face parte din polemica dusă de Al. Russo cu ardeleanul Gh. Bariţ, care, prin « Gazeta Transilvaniei », luase apărarea lui A. T. Laurian. Arătînd şi aici că jargonul latinizant a venit din Ardeal şi că « Ardealul s-a făcut o carte latinească moartă », acei cu care polemiza au încercat să se retragă din această luptă, spunînd că n-au rost certurile între romîni, cînd ar putea ca împreună să-i atace pe evrei, de exemplu. Combătînd naţionalismul şovin, Al. Russo a răspuns cu mult bun simţ: « Pentru fii lui Israil mărturisim că este o faptă înţeleaptă a nu se apăsa; sîntem de aceia care chiemăm pentru dînşii îngrijirea, dreptatea şi dreptăţile toate. Ori subt ce chip şi pretext se arată apăsarea în lume, tot strîmbătate se chiamă; acei cari ridică la sarcinile ţării trebuie să aibă locul lor la bunuri şi la folosuri — precum romînii se despart în romîni ortodocşi şi romîni catolici vor fi şi romîni israeliţi; şi patria va cîştiga fii mai mulţi »[2].

[1] Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 348.

[2] Al. Russo, Contra latinizanţilor ardeleni, Opere alese, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1950, pag. 97.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

Încă din « Cugetări », Al. Russo arătase consecințele rele ale naționalismului șovin. « De mult ce ne vom lăuda, de mult ce vom huli celelalte neamuri romînii vor socoti că sînt buni și mari din născare și se vor cufunda iarăși în somnul lor adînc » [1].

Chiar în paginile « Romîniei literare » începuse Al. Russo polemicile cu latiniștii și italieniștii. Vorbind despre « școalele limbistice... ce au cuibul lor în București », care au luat de organ ziarul « Patria », spune că sînt « scoale de fantezie ce umblă după teorii artistice, croind o limbă dramatică, de nu romînă, pe urmele școalei ultraromantice franceze de la 1830, școală cu părul lung, cu antitesa în cap și în picioare, cu manta pe umăr, cu chitara aninată de gît și cu spada în mînă, școli de geniu necunoscut în ingrata Romînie, școli ce au nevoie de a ține seamă de istorie și chiamă tradiția o coterie. Adevărat că scrierile ce ies din aceste școli sînt netrebnice pentru mulțime; adevărat că propășirea ideilor se întinde la numărul fericiților ce le pot înțelege, adevărat că aceste școli au de scop a învăța și a convinge pe cei învățați și convinși numai » [2].

Al. Russo a dus o polemică susținută și cu foile Blajului.

Greșelii propovăduite de latiniști că limbile se *reformează*, Al. Russo îi opune ideea că « ...dimpotrivă limbile se formează zi de zi », sau că « limbile se fac prin vreme, prin scrieri bune, după rîndul și spiritul naționalităților » [3].

Aflîndu-ne în anul 1855, în preajma unirii Principatelor, găsim discutată în paginile « Romîniei literare » problema unei limbi comune pentru toți romînii, care, înfăptuind unificarea culturală, să sprijine unirea politică. Conachi propusese încă de la 1837, anul scrisorii către Mitropolitul Veniamin, să se întocmească o singură limbă « pe o măsură și pe o înțelegere » între cele două Principate. Scriitorii grupați în jurul revistelor lui M. Kogălniceanu, luptînd pentru ca « romînii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți », au contribuit în mare măsură la formarea unei limbi literare unice. Preluînd această moștenire, în programul « Romîniei literare » « D(omnul) Alecsandri face chemare tuturor literatorilor romîni ca să vie în agiutor foiei sale prin scrierile lor: această foaie fiind cîmpul de întîlnire frățească a tuturor talentelor din țările noastre » [4]. Iar D. Ralet recomandă romînilor să se ferească de confuziile produse de limbă, « care ne amenință, tocmai cînd ar trebui să gîndim la ceva mai mare, tocmai cînd dorim a forma o nație puternică numai prin unire » [5].

Militînd pentru o literatură cu caracter popular și fiind preocupat de răspîndirea culturii în mase, Al. Russo îi sfătuiește pe scriitori să folosească

---

[1] Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 104.
[2] Ibidem, p. 251.
[3] Ibidem, p. 101.
[4] V. Alecsandri, Înștiințare, în « Romînia literară », 1855.
[5] D. Ralet, Limba noastră, în « Romînia literară », p. 192.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

« Limba obştească », adică limba comună, căci numai atunci vor fi înţeleşi de toţi romînii. Aceasta trebuie să fie şi limba presei, deoarece « unul din organele cele mai principale ale opiniei publice este presa în general şi presa periodică sau jurnalismul în special »[1]. Al. Russo se întreabă că « Dacă şefii nu vorbesc limba soldaţilor, dacă învăţaţii şi autorii nu scriu pentru popor apoi de ce mai pierd vremea în vorbe şi în scrieri neînţelese ? »[2]. Mulţi dintre scriitorii din acea epocă nu ţineau seama de « gloata pentru care se făleau că lucrează » sau « socoteau acea gloată deprinsă cu latineasca, franţuzeasca, italieneasca »[3]. Dîndu-şi seama de rolul social al literaturii, Al. Russo arată că sînt însă şi « cîteva scrieri care dovedesc o presimţire de misia literaturei, şi se deosebesc de operile pedanţilor prin o mişcare slobodă, o aducere aminte de obiceiurile limbei, şi prin urmare au o acţie morală pe cetitori, dar sînt rari...»[4]. Şi D. Ralet ia atitudine în această problemă, recomandînd scriitorilor să renunţe fiecare « la cîte o pretenţie limbistică, cît un prejudeţ, ca să se curme tot resboiul şi să nu se întîrzie de voie bună progresul »[5]. Cît despre preocupările filologilor, Al. Russo spune: « După socotinţa mea, rolul adevăraţilor învăţaţi ce se vor îndeletnici cu filologia va fi să se mărginească în definiţia rînduelilor limbei, statornicia sintaxei şi ortografiei; iar alcătuirea, întrebuinţarea, iscodirea sau depărtarea cuvintelor trebuie să rămîie proprietatea urechii, a bunei judecăţi a scriitorilor. Codul limbii nu poate fi mai aspru de codul politicesc. Cuvîntul fie slav, fie turc, fie latin, ce se va romîni, are drept la împămîntenire şi numai obştească frămîntare şi nevoia poate să-i dea indigenatul, iar nu autoritatea fabricanţilor de sisteme »[6]. Al. Russo recomandă « gramaticilor » să pornească totdeauna, în cercetările lor, de la limba vie a poporului, nu de la teoretizări cum făceau latiniştii, care nu ţineau seama de legile de dezvoltare a limbii romîne.

Pentru soluţionarea problemelor atît de controversate privitoare la dezvoltarea şi îmbogăţirea limbii literare romîneşti, colaboratorii « Romîniei literare », aşa cum făcuse Asachi şi membrii cercului lui Kogălniceanu, preconizează înfiinţarea unei societăţi, care « în adunările sale să socotească şi să hotărască despre îndreptarea limbei, atît pentru primirea cît şi schimonosirea cuvintelor »[7] sau « să se rostească asupra îndoielilor de toate zilele »[8]. Acest deziderat se va realiza mai tîrziu, prin înfiinţarea *Societăţii literare romîne*, care va deveni mai întîi *Societatea academică* şi apoi *Academia Romînă*.

---

[1] M. Kogălniceanu, Jurnalismul romînesc în 1855, în « Romînia literară », 1855, p. 52.
[2] Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 104.
[3] Ibidem p. 481.
[4] Ibidem, ediţia P. V. Haneş, Bucureşti, p. 80.
[5] D. Ralet, Limba noastră, în « Romînia literară », 1855, p. 177.
[6] Al. Russo, Cugetări, ed. P. V. Haneş, Bucureşti p. 78.
[7] C. Conachi, Scrisoare adresată Mitropolitului Veniamin, în « Romînia literară », 1855, p. 215.
[8] Ion Ionescu de la Brad, Critică. Manual de geografie pentru clasa a III-a a şcoalelor primare, în « Romînia literară », 1855, p. 303.

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)

Privind felul cum au fost discutate unele probleme de limbă în revista «Romînia literară», putem spune că observații ca acelea ale lui Al. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, și chiar ale lui D. Ralet și Al. Calimah, au o deosebită importanță în dezvoltarea limbii literare romînești.

În lupta lor contra curentelor nesănătoase din cultura romînească, mai ales a latinismului, pentru crearea unei limbi literare unice, comună pentru toți romînii, luptă dusă prin articole de teorie și prin opere literare originale, ei atrag atenția asupra bogăției limbii și literaturii populare, mergînd pe drumul deschis de «Dacia literară» și «Propășirea».

BDD-A10261 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:28 UTC)